

ΓΝΩΜΕΣ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ στοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες ἦταν, ἀπ' ὅσο μπορούμε νὰ κρίνουμε, καθαρὰ φωνητικὴ. Τὰ ὄργανα, καθὼς φαίνεται, ἔχγαν ἀποκλειστῶς ἀπὸ τῆς θεῆς λατρείας γὰρ δυὸ κυρίως λόγους. Ὁ ἕνας ἦταν ὁ φόβος ποὺ κατέχευε διαρκῶς τοὺς πρώτους χριστιανοὺς ἔνεκα τοῦ διωγμοῦ τῶν ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρεις πολιτικῶς τοὺς ἄρχοντες. Ὁ φόβος αὐτοῦ λοιπὸν τοὺς ἀνάγκαζε νὰ κρύβονται σ' ἐρημικὰ μέρη ὅταν ἐκτελοῦσαν τὰ θρησκευτικὰ τοὺς καθήκοντα, γιὰ νὰ μὴ τοὺς βρῶσκουν οἱ διώχτες τοὺς ἄν λοιπὸν κατὰ τὴν ὥρα τῆς θεῆς ἀκολουθίας χρησιμοποιοῦσαν ὄργανα ὃ δυνατός ἦχος τοὺς θὰ πρῶδινε τὸ μέρος ὅπου ἦσαν συναγμένοι. Ὁ ἄλλος, καὶ σπουδαιότερος λόγος ἦταν ὁ φανατικὸς διωγμὸς ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν κάθε εἰδωλολατρικῆς ἐκδηλώσεως. Κι' ἐπειδὴ τὰ ὄργανα ἐχρησιμοποιοῦντο πάντα στίς εἰδωλολατρικὲς γιορτές καὶ στίς θεατρικὲς παραστάσεις, θύμιζαν αὐτὸ ποὺ ζητοῦσε κυρίως ἡ χριστιανικὴ θρησκεία νὰ ξεριζώσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴ κι' ἀπὸ τὴν θύμησιν τῶν νεοφώτιστων ὀπαδῶν τῆς. Γι' αὐτὸ ὁ διωγμὸς ποὺ ὕπεστη ἡ ὄργανικὴ καὶ γενικὰ ἡ κοσμικὴ μουσικὴ ἀπὸ τοὺς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἦταν ἀμείλικτος.

Σ' ὅλες τὶς μεγάλες πόλεις ὄπῃ ἤρχαν τότε θέατρα καθὰς καὶ πλανόδιον ἠθοποιοί, οἱ μίμοι, ποὺ με τὶς ὁμιλικὲς παραστάσεις τοὺς τραβοῦσαν περισσότομα ὄπαδοὺς ἀπ' ὅσους τραβοῦσαν οἱ κληρικὸι με τὰ κερῆματα τοὺς. Βλέποντες λοιπὸν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων τὸν κίνδυνον ποὺ θὰ διέτρεχαν οἱ πιστοὶ ἄν παρακολουθοῦσαν αὐτὰ τὰ ξετοίκατα θεάματα, κι' ἄκουαν τὰ γεμάτα βωμολοχίης τραγούδια τῶν μίμων καὶ τὶς σαγηνευτικὰ φωνὲς τῶν γυναικῶν ἠθοποιῶν, ξεσπᾶθῶσαν με φανατικὴ μανίᾳ ἐναντίον αὐτῶν «τῶν βασιονικῶν καὶ σατανικῶν τραγουδιῶν». Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος διαπιστώνει με μεγάλη του θλίψιν τὴν ὀλέθρια ἐπίδραση αὐτῶν τῶν τραγουδιῶν στὴ νεολαία: «Ὅταν ζῆσουν ἀπὸ ἕνα νεό-λῆει—νὰ πῆ ἕναν ψαλμὸν, τὶς περισσότερες φορὲς δὲν τὸν ξέρει· ὅλοι δμως ξέρουν καὶ λαντατραγουδοῦν ἀπὸ μνήμης τὶς μελωδίαι τῶν μίμων.»

Καταδικάζονται ἐπίσης ἀπὸ τοὺς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ θορυβώδη ὄργανα ποὺ χρησιμοποιοῦντο στὰ θέατρα. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέει: «Ἐνα ὄργανο μόνον μᾶς χρειάζεται: ὁ εἰρηνικὸς λόγος, κι' ὄχι τὸ ψαλτήρι, οὔτε ἡ τρομπέτα, τὰ τύμπανα ἢ ὁ αὐλός, ποὺ ἀρέσουν σ' ὅσους ἐτοιμάζονται γιὰ πόλεμον». Δὲν καταδικάζει δμως ὅλα τὰ ὄργανα παρὰ μόνον τὸν αὐλὸ καὶ τὴν σύριγγα (τὸν πολυκάλαμο αὐλὸ τοῦ Πανδῶς). «Ἡ σύριγγα, λέει εἶναι ὄργανο τῶν βοσκῶν ὃ αὐλὸς ἀρρῶσι σὺς δεσποδαίμονες καὶ στοὺς εἰδωλολάτρεις». Ἀντίθετα ἐγκρίνει τὴ λύρα καὶ τὴν κιθάρα σὰν ὄργανα ποὺ μποροῦν νὰ παίζονται σὲ οἰκονομικὰς συνγκεντρώσεις.

Ἀπὸ τὶς ἀπαριθμήσεις τῶν διαφόρων ὀργάνων, ποὺ ἀναφέρουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ διωγμὸ ποὺ τοὺς κάνουν, φαίνεται καθαρὰ ὅτι πολλοὶ χριστιανοὶ χρησιμοποιοῦσαν αὐτὰ τὰ ἀποκρυφωμένα ὄργανα κι' ἴσως μάλιστα νὰ χρησιμοποιοῦσαν μερικὰ ἀπ' αὐτὰ καὶ σὲ ὁριζόμενες ἐκκλησίες. Ἐστὶ βλέπουμε τὸν Ἀθανάσιον νὰ ξερῆται ἐναντίον τῆς συνήθειας ποὺ ἔχγαν

οἱ χριστιανοὶ τῆς Μιλήτου, ποὺ ἦταν ἐγκαταστημένοι στὴν Αἴγυπτον, νὰ συνοδεῦσαν τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὁμιλοῦς ποὺ ἐφαλλαν με χτυπήματα τῶν χερῶν, με κουδούνια καὶ με διάφορες κινήσεις τοῦ κορμιοῦ.

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ βρῶσκουμε σὲ πολλὰ ἐδάφια τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὅπου ἀναφέρονται ἕνα σαρὸ μουσικὰ ὄργανα, τὴν ἐντολὴ ὅτι ὁ Κύριος πρέπει νὰ ὤνειται με ἄρπες, ψαλτήρια καὶ κὺμβάλα. Μήπως κι' ὁ Προφήτης Δαβὶδ δὲν παρουσιάζεται σὰ θεόπνευστος μουσικός; Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν ἡ φανατικὸ ὄργανο-διώχτες χριστιανοὶ συγγραφεῖς, προσπαθοῦν νὰ σώσουν τὴν κατάστασιν δίνοντας μὰ συμβολικὴ ἑρμηνεία στὰ ὄργανα καὶ στὴ μουσικὴ τους. Καὶ σ' αὐτὸ τοὺς βοηθεῖ πολὺ τὸ σύστημα τῆς ἀλληγορίας, ποὺ, καθὼς ξέρουμε, τὸ χρησιμοποιοῦσε πλατεῖα ἡ Ἀλεξανδρινὴ Σχολή. Ὁ Ἀθανάσιος π.χ. δηλώνει ὅτι τὸ νὰ ὤνειται ὁ Θεὸς με ἡχηρὰ κὺμβάλα, με κιθάρα καὶ με τὸ δεκάχορδο ψαλτήρι εἶναι μὰ ἀλληγορία, ποὺ δηλώνει, ὅτι τὰ μέλη τοῦ σώματος εἶναι τοποθετημένα ἁρμονικὰ ὅπως καὶ οἱ κακοκοιρανιμένες χορδῆς τῶν ὀργάνων κι' ὅτι οἱ σκέψεις τῆς ψυχῆς ἐνεργοῦν ὅπως τὰ κὺμβάλας.

Οἱ ἰδέαι αὐτῆς ἀναπτύχθηκαν κατὰ διάφορους τρόπους ἀπὸ πολλοὺς συγγραφεῖς. Ἐφῆσαν μάλιστα νὰ ξεχωρίζουν καὶ τὰ διάφορα σχήματα τοῦ κάθε τύπου ὀργάνου. Ὁ Μέγας Βασίλειος βλέπει στὸ δεκάχορδο ψαλτήρι τὸ σύμβολο τῶν δέκα ἐντολῶν. «Αὐτὸς ποὺ τηρεῖ ὅλες τὶς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, ὁμπεραίνει, καὶ ξέρει νὰ τὶς χρησιμοποιοῖ με τέλεια ἁρμονία, αὐτὸς ὤνει τὸ Θεὸ με τὸ δεκάχορδο ψαλτήρι». Τὸ ψαλτήρι ἀντιπροσωπεύει τὴ θεῖα λατρεία ἢ δὲ κιθάρα τὶς ἐπίγειες πράξεις ποὺ πρέπει ν' ἀναποκρινονται στὰ θεῖα παραγγέλματα. Ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος λέγει ὅτι με τὴν κιθάρα πρέπει νὰ ψάλλουμε τὴ μετανόησιν μας, ἐνῶ τὸ ψαλτήρι πρέπει νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ ὤνουσῃ με Θεῷ. Ἀκόμη καὶ στὸν 6ο αἰῶνα, ὁ Κασσιόδωρος ἀσολογεῖται με παρόμοιες μυστηριακὲς καὶ ἀλληγορικὲς πορομοιώσεις. «Τὸ ψαλτήρι, αὐτὸ τὸ ὄργανο με τὸ γλυκὸ καὶ παράξενο ἦχο, μοιάζει με τὸ σῶμα τοῦ Σωτήρος, γιὰτὶ ὅπως αὐτὸς κάνει ν' ἀκούεται ἡ φωνὴ του ἀπὸ τὶς ψηλότερες περιοχῆς, ἔτσι καὶ ἐκεῖνον ὤνει τὰ θεάσασμένα ἔργα του ἀπὸ ψηλὰ. Ἡ κιθάρα, ἀπειναντίας, εἶναι τὸ σύμβολο τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ποὺ ὤνουσῃ μαζί.»

Στὸν ἦχο τῆς σάλπιγγος, ἔβλεπαν τὸ σύμβολο τῆς δόνασης τοῦ θεοῦ λόγῳ, μὰ ἡ χάλκινη σάλπιγγα ἀντιπροσωπεύει ἐπίσης, κατὰ τὸν Ἅγιο Αὐγουστίνον, τὸν ἄνθρωπον ποὺ ὀψέρει ὀπομονητικά, σὰν τὸν Ἰὸβ. Τὸ τύμπανον ἐπίσης γίνεται ἀντικείμενον ἀλληγορίας. Γιὰ τὸν Ὀριγῆν ἀντιπροσωπεύει τὸν ἐκμηδενισμὸ τῆς φιληθονίας. Ὁ Ἀθανάσιος βλέπει σ' αὐτὸ τὸ σύμβολο τῆς ἀπνεκρώσεως τῆς σάρκας. Ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος λέει: «Στὸ τύμπανον εἶναι τεταμένον τὸ δῆρμα, στὸ ψαλτήρι οἱ χορδῆς καὶ τὰ δυὸ ὄργανα ἀντιπροσωπεύουν τὴ σταυρωμένη σάρκα.

Τὰ κὺμβάλα (χάλκινα κρουστὰ ὄργανα σὲ σχῆμα δίσκου) ἀντιπροσώπευαν ἡ τὴν ἐνεργητικὴ ψυχὴ ποὺ εἶναι ἀφοσιωμένη στὸ Χριστὸ, κατὰ τὸν Ὀριγῆν, ἢ

τήν όραδική όμνηση του Θεοδ, κατά τον άγιο Λύγου-
στίνο.

Η στάση που παίρνουν οι Πατέρες της Έκκλησίας
άντικρίζοντας τη μουσική είναι περιέργη κι αξίζει νά
μελετηθεί από πολλές απόψεις. Καί πρώτα-πρώτα, βέ-
βαια, από τη λειτουργική όσποφ. Όστερα όμως, γιά ένα
σωρό λόγουσ που άφορουν τη μουσική αισθητική όχι
μόνο του μεσαιώνα αλλά και των μεταγενετέρον έπο-
χών. Άπ' τη μία μεριά λοιπόν βρσκονται άντιμέτωποι
μέ τις παραδόσεις που πρέπει νά διατηρηθούν. Άπ' τη
έλλη φοβούνται τ' αποτέλεσματα της έπίδρασης
της κοσμικής τέχνης πάνω στους πιστούς. Άπ' έλα αύ-
τά πηγάζει γι αυτούς ή όποχρέωση νά διατυπώσουν
καθαρτά τις γνώμες τους. Μερικοί παρουσιάζουν τόν ζή-
τημα όπό δυο πλευρές: μία θετική, όπου ό συγγραφέας
έκθέτει άπλωσ τά δυα άφορουν γενικά τη μουσική της
έποχής του, και μία άρνητική, όπου άσκοον φανατική
πολεμική έναντιον της ειδωλολατρικής μουσικής. Αύτη
ή δεύτερη πλευρά παρουσιάζει όρισμένεσ απόψεις έξαι-
ρητικά ένδιαφέρουσες, άφοο είναι μία από τις λίγες
πηγές που κατέχομε και που μάς πληροφοροφουν γιά
την κοσμική μουσική στους πρώτους αιώνεσ της χρι-
στιανικής θρησκείας.

Γιά ότι άφορά τη μελέτη, τη διδασκαλία και την
έκτέλεση της μουσικής, παρτιτροόμε ένα ρεύμα ίδεών,
άνάλογο μ' αυτό που έκδηλώνεται και στα γράμματα.
Οι νέοι που άνήκον σ' έπικρες τάξεις και που ήθε-
λαν ν' άποχρήσουν μία γενική μόρφωση κι έναν αριθ-
μό γνώσεων, που τούτ ήταν άγαρπίητες γιά νά κατα-
λάβουν όρισμένεσ δημόσιεσ θέσει, ήταν όποχερωμένοι,
άν και χριστιανόι, ν' άκόλουθούν ήθηματά σε σχολέσ
ειδωλολατρικήσ. Οι δισοσημέτερεσ φυσιογνωμίεσ άνάμε-
σα στους Πατέρεσ της Έκκλησίας άνεγνώρισαν άχι μόν-
ο τη χρησιμότητα, αλλά και την άνάγκη αύτησ της
πνευματικής άγωγής.

Ό Κλήμησ ό Άλεξανδρέου, έκλεκτικό πνευμα, δέν
άντιτίθεται, κατ' άρχην, πρόσ καμιά τέχνη. Μιλάει μέ
πραγματικό ένδιαφέρον γιά την ποίηση, γιά τις πλα-
στικές τέχνεσ και γιά τη μουσική. Κι όποστριζέι τις
γνώμεσ του έπικαλούμενοσ αρχάιοσ συγγραφέισ φαί-
νεται μάλιστα ότι είναι άρκετά ένημερωμένοσ σχετικά
μέ τά όργανα. Ό Άγιος Άμβρόσιοσ, ποτιόμένοσ από
την αρχαία σοφία, είναι φανατικόσ λάτρησ της μου-
σικής. Ό Άγιος Ιερώνυμοσ κι ό Τερτυλιανόσ άρκείται
στό νά άνέμεται τό σύστημα αύτου της σχολικής μορ-
φώσεωσ, ό Άγιουσ Αύγουστινοσ τό συιστά. Καί μέσα
σ' αυτό τό σύστημα της έγκυκλοπαίδεικής μορφώσεωσ,
κοστά σ'ά μαθηματικά, τή γεωμετρία και τήν άστρονο-
μία όπάγεται κι ή μουσική.

Κι όμωσ, αφοο ή ό ίδιοσ συγγραφέισ, ό θαυματέσ
της αρχαίεσ σοφίασ και τέχνησ, βρσκονται άναγκα-
σμένοσ διαρκώσ ν' άποσιωπούν ή νά περικόθουν όρι-
σμένα έδάφια. Ό Άγιουσ Αύγουστινοσ άρχισε νά συν-
τάσει μία πραγματεία πάνω στη μουσική. Μετά τό δο
βιβέλο όμως την παράτησε, γιαι, καθώσ έξηγήει ό ίδιοσ,
ήταν πολύ άπασχολημένοσ από άλλεσ έγγραφοίσ, ίσωσ
όμωσ και γιαι φοβόταν μήν έναπαέσει σε θεωρίεσ που
τίσ θεωροφουσ ό ίδιοσ πώσ ανήκον πιά σε μία έποχή ξε-
περασμένη.

Η δριμύτητα μέ τήν όποία όρισμένοι άρχηγοί της
Έκκλησίασ πολέμησαν την κοσμική μουσική έξηγείται
τέλεια από τό ότι ήζεραν από πείρα τήν άκατανίκητη
δύναμη αύτησ της τέχνησ νά έπιβά διάφορα συνισθη-
ματα κι άκόμα βίαια πάθη.

Ό Κλήμησ ό Άλεξανδρέου καταδικάζει κάθε μου-
σική που δέν είναι παρά μία εύχαριστήρηση γιά τ' αύτι,
όπωσ αύτη που φέρνει μία ταραχή στις ψυχέσ κάνον-
τάσ τεσ νά νιώθουν τίσ πιά διαφορετικήσ συκνήσεισ,
μέ τό άλλοτε θλιβερό και θρηνώδεσ ή άλλοτε άσημο
όφοσ της.

Ό άγιουσ Ιωάννησ ό Χρυσόστομοσ μιλά συχνά και
διά μακρόν γιά τήν έπίδραση της μουσικής. "Αν όρι-
σμένοι συγγραφέισ έναλαβήσαν άντά που διάβρα-
σον σε παλιότερα έργα ή στή Βίβλο (όπωσ ή τόσο
γνωστή άδήγηση του Δαβίδ που καταπαρόν μέ τη
μουσική του τό μαϊνόμωνο βασιλιά Σαούλ), αύτόσ,
παίρνει τά παραδείγματα του από τήν καθημερινή ζωή.
"Αναθώμίζει πώσ οι παρ'άμνεσ, μέ νουοιορμία, κα-
ταπαρόνουν τό παιδάκι που κλαίνε· μέ μιλάει γιά
τούτ καρτοειέρηβεσ που ένισχύουν τίσ προσπάθειεσ των
άλόγων τουσ μέ τραγουδιά· αναφέρει τούτ χωρικόσ,
τούτ άμπελοφυρογόσ και τούτ ναυτικόσ που εύκόλο-
νουν τή δουλιά τουσ μέ μία μουσική χαραχτηρισμένη
άπό τόν έντονο ρυθμό της· τίσ όφάνητεσ που συχνά
τραγουδοίν έλασ μαζί τήν ίδια μελωδία. Καί προσθέ-
τει: "Αυτό τό είδοσ της ψυχαγωγίασ είναι έμφωτο στην
ψυχήμασ σ' ύπέριστο βαθμό. Κι αύτόσ είναι ένια
λόγουσ παραπάνω ώστε νά μήν άφίνουμε τά άνήθηκα
τραγουδία νά ποτίζον τό πνεύμαμασ και νά τό δια-
φείρουν. Μέ λόγια που τά χαραχτηρίζει έναισ ύπέρι-
τοσ ιδεολογίασ, ό άγιουσ Ιωάννησ ό Χρυσόστομοσ περι-
γράφει τήν ήθική έπίδραση που έχει έναισ άωραίοσ εκ-
κλησιαστικόσ ύμνοσ: «Τίποτα, λέει, δέν άνυψώνει
την ψυχή, δέν της χαρίζει φερά, δέν της λυτερόνει από τά
έπίγεια εσώμα· τίσ δοο ένα θεοσ άνσιν, που σ' αυτό ό
ρυθμόσ κι ή μελωδία σχηματίζουμ μία πραγματική συμ-
φωνίασ.

Θά μπορούσαμε άκόμη ν' άναφέρουμε κι άλλα άκό-
μη χωρία από έργα Πατέρον της Έκκλησίασ, που σ'
αύτά βρσκουμε άνάλογοσ γνώμεσ. Στις γνώμεσ αύτέσ
βρσκουμε έκδηλη τήν έπίδραση της θεωρίασ των άρ-
χάιον Έλλήνων γιά τήν ήθική και τήν αισθητική αξία
της μουσικήσ.

Πρέπει όμως νά σημειώσουμε μία διαφορά άρχών
άνάμεσα στις διδασχέσ της αρχαιότητασ, και τις διδα-
σχέσ της χριστιανικήσ έποχής. Γιά τούτ "Ελληνεσ φιλο-
σόφοσ της κλασικήσ έποχής, ή μουσική κατέχει μία
έξαιρετικά σημαντική θέση άνάμεσα στα κύρια μέσα
που χρησιμοποιοοσαν γιά τήν πολιτική και ήθική δια-
παιδάγωση των πολιτών, όπό τήν προύπόθεση όμωσ
νά καλλιεργείται μόνο και μόνο γιά τήν αισθητική ά-
πόλαση που παρέχει. Μά γιά τούτ πατέρεσ της έκκλη-
σίασ, ή μουσική δέν πρέπει νά χρησιμοέιτο πορά μόνο
γιά τη δόξα του Θεοδ και γιά τήν διάδοση του θειο
λόγου· μέ λίγα λόγια πρέπει νά είναι δουλή της Έκ-
κλησίασ. Κατά συνέπεια ή μουσική και τό τραγοδίο
πρέπει νά ύποβάλλονται σ' έναν έλεγχο κατά πολύ άό-
στηρότερο από εκείνο των αρχάιον δασκάλων της θεω-
ρίασ του ήθουσ. "Ότι άνωθώμίζει τη λατρεία των ειδώ-
λων πρέπει νά καταργηθεί, ότι μοιάζει μέ τό τραγο-
δία των μίμων ή μ' άλλου είδουσ θεατρική μουσική
πρέπει ν' άποκλειστεί άόστηρά.

Μά ή κοσμική μουσική δέν ήταν ό μόνοσ κίνδυνοσ
που έπρεπε ν' άποφεύγεται. Ένας άλλου άπειλοοσε
τούτ πιστοέσ μέσα στην ίδια την άγκαλιά της Έκκλη-
σίασ. Πολλοί αύτ' αυτούσ παρ'άβινον στην ύπερβο-
λική άπόλαυση νά τραγοδοοίν ή ν' άκούνε διάφορεσ
άωραίεσ μελωδίαε. Κυρίωσ κατηγοροοσαν τίε γυναίκεσ

